

Daniel Warzocha
(Piotrków Trybunalski)

**Obchody setnej rocznicy śmierci Jana Kilińskiego
w Piotrkowie Trybunalskim i Radomsku w 1919 r.
w świetle „Dziennika Narodowego”**

Na początku 1919 r., zaledwie trzy miesiące od chwili odzyskania niepodległości, obywatele nareszcie wolnej po przeszło stu latach zaborów Polski uroczyście obchodzili setną rocznicę śmierci naczelnika insurekcji warszawskiej 1794 r., bohaterskiego szewca – pułkownika Jana Kilińskiego. Upamiętnieniem tego wydarzenia w różnych polskich miastach są m.in. tablice pamiątkowe (np. w Opocznie¹ i Trzemesznie² – miejscu urodzenia Kilińskiego), nazwy ulic (np. w Warszawie³ i Częstochowie⁴) i placów (np. w Mińsku Mazowieckim⁵ i Zgierzu⁶). Stulecie śmierci Kilińskiego czczono także w Piotrkowie Trybunalskim i Radomsku.

*

Rocznica była przedmiotem debaty w piotrkowskiej Radzie Miejskiej w dniu 22 stycznia 1919 r. O obchodach zakomunikował prezydent Bolesław Nowicki. Zarząd miasta, postanawiając obchodzić dzień rocznicy jako święto narodowe, zwrócił się do szkół i innych instytucji o jak najliczniejszy udział w uroczystościach. Radny Józef

---

¹ http://www.opoczno.pl/opoczno/_portal/117189707245d9baf044536/Zabytki.html.

² <http://www.golubie.pl/?trzemeszno,92>.

³ <http://www.pascal.pl/atrakcja.php?id=29432>.

⁴ <http://wiadomosci.gazeta.pl/kraj/1,34309,5021199.html>.

⁵ http://www.minskamaz.com/miejsca_historyczne/plac_kilinskiego.

⁶ <http://cms.miasto.zgierz.pl/index.php?page=od-nazwisk-lub-imion&hl=pol>.

Karbowski zaproponował, aby dla uczczenia pamięci bohatera narodowego przemianować ul. Toruńską na Kilińskiego. Przeciwny temu był jednak radny Rapacki, zwracając uwagę, iż *Nazwa ul. Toruńskiej świadczy, że Toruń kiedyś należał do Rzeczypospolitej Polskiej i my dotąd do tego miasta mamy słuszne, nieprzedawnione prawa* (Toruń powrócił do Polski na mocy postanowień traktatu wersalskiego dopiero w 1920 r.) Radny zauważył też, że *byłoby wskazane dawać nazwy bohaterów instytucjom lub szkołom*. Ostatecznie uchwalono sprawę nadania imienia Kilińskiego jednej z ulic skierować do komisji⁷. Propozycji tej zresztą nigdy nie zrealizowano i do dziś w Piotrkowie nie ma ulicy Kilińskiego.

Główne uroczystości piotrkowskie odbyły się dokładnie w dniu rocznicy śmierci bohatera – 28 stycznia 1919 r. W dniu tym anonimowy publicysta piotrkowskiego „Dziennika Narodowego” pisał:

Nazwisko Kilińskiego należy do najpopularniejszych w Polsce pośród narodowych bohaterów (...) którzy w chwilach dla ojczyzny ciężkich umieli zdobyć się na poświęcenie bez granic, umieli siebie samego złożyć ojczyźnie w ofierze, dowodząc tem bezgranicznego ukochania kraju i ojczystej sprawy. (...) Bohaterem narodowym i ludowym w najszerszym tego słowa pojęciu jest bezsprzecznie pułk. Jan Kiliński, rzemieślnik, szewc warszawski, którego pieśń wielbi, że »podburzył Warszawę i sprawił moskaliskom weselisko krwawe«. Każdy, dziecko nawet i najmniejszy prostaczek zna to nazwisko i czci bohatera, wie że był szewcem i bił moskali. (...) Dziś w setną rocznicę śmierci Kilińskiego hołd jego pamięci składa mu nie tylko stan rzemieślniczy, ale wszystkie warstwy, cały naród, jako wielkiemu bohaterowi. W dniu dzisiejszym oczy wszystkich zwrócone są na stan rzemieślniczy. I dziś ojczyzna nasza jest w potrzebie, ze wszech stron grożą jej sąsiedzi, wyciągający ręce po jej ziemię. Zapatrzeni w świetlaną postać swego patrona dziś rzemieślnicy polscy mają także sposobność złożyć dowody swego patriotyzmu, w różnorodnej formie. Czcząc pamięć swego bohatera, powinni pamiętać, że pamięć tę najlepiej się czci wstępując w ślady bohatera, że wymowniejszym nad hołdy jest czyn patriotyczny, którego ojczyzna wyzwolona dziś nadewszystko potrzebuje⁸.

*

---

⁷ *Obchód Kilińskiego*, „Dziennik Narodowy”, nr 19, 24.01.1919, s. 2.

⁸ *Jan Kiliński 1819–1919*, „Dziennik Narodowy”, nr 22, 28.01.1919, s. 1.

Organizacją obchodów zajął się komitet złożony z rzemieślników piotrkowskich⁹. W tym uroczystym dniu miasto przystrojono chorągwiami w barwach narodowych. Pomimo panującej zimy, uwagę zwracała dekoracja gmachu Magistratu przy ul. Kaliskiej, który to nął formalnie w krzewach zieleni, na tle której umieszczono wielki portret Jana Kilińskiego¹⁰.

Ponieważ dzień uroczystości uznano za świąteczny, zamknięte były wszystkie sklepy, warsztaty, przedsiębiorstwa i instytucje, w tym również szkoły – uczniowie zaś zbiorowo uczestniczyli w uroczystych nabożeństwach.

Nabożeństwo w kościele farnym pw. św. Jakuba odbyło się o godzinie 10 rano. O zaangażowaniu emocjonalnym piotrkowian świadczy fakt przytoczony przez anonimowego publicystę, iż w świątyni panował ogromny natłok. *Dużo publiczności odeszło, nie mogąc się już docisnąć do wnętrza*¹¹.

Uroczystą mszę świętą odprawił dziekan piotrkowski, ks. kanonik Włodzimierz Jasiński (późniejszy biskup łódzki, kierujący diecezją w latach 1934–1946¹²). Wygłosił on z właściwą sobie swadą patriotyczne kazanie na temat znaczenia i doniosłości obchodzonej rocznicy. Podczas nabożeństwa wystąpili artyści miejscowego teatru Henryka Czarneckiego – Józefowicz i Kozłowski. Wykonali oni szereg utworów pod kierunkiem kapelmistrza Kagana, który ponadto grał solo na skrzypcach¹³.

Po mszy uczestnicy uroczystości przenieśli się do Resursy Rzemieślniczej przy al. 3 Maja. Gmach – zarówno wewnątrz, jak i na zewnątrz – ozdobiono zielenią. Salę przystrojono efektownie; uwagę

---

⁹ Informacji dotyczących składu osobowego komitetu nie udało się odnaleźć w zachowanych archiwaliach. 2 stycznia 1919 r. Komitet Obchodu 100-iej rocznicy zgonu Jana Kilińskiego zorganizowany ze sfer rzemieślniczych piotrkowskich zwrócił się do Komisarza Rządu Ludowego w Piotrkowie W. Malanowskiego z prośbą o zatwierdzenie programu obchodu, mającego się odbyć w dniu 28 stycznia r.b. Pismo opatrzone pieczęcią Komitet 100-letniej rocznicy zgonu Jana Kilińskiego w Piotrkowie podpisałi Frankowski i B. Graczykowski. Prośba została uwzględniona; Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim, Komisariat Rządu Ludowego w Piotrkowie, sygn. 12, k. 348–349.

¹⁰ *Hołd Janowi Kilińskiemu*, „Dziennik Narodowy”, nr 23, 29.01.1919, s. 3.

¹¹ *Ibidem*.

¹² A. Gronczewska, *Archidiecezja łódzka kończy 90 lat!*, „Dziennik Łódzki”, 10.12.2010, http://www.dzienniklodzki.pl/stronaglowna/343871.archidiecezja-lodzka-konczy-90-lat,id,t.html?cookie=1#material_1.

¹³ *Hołd Janowi Kilińskiemu*, „Dziennik Narodowy”, nr 23, 29.01.1919, s. 3.

zwracał orzeł polski na tle draperii, umieszczony na estradzie, gdzie zebrała się młodzież rzemieślnicza. Sala i galeria wypełnione były piotrkowianami reprezentującymi różne grupy społeczne. W imieniu stacjonujących w Piotrkowie oddziałów Wojska Polskiego przybyli: dowódca 26 pułku piechoty ppłk Emanuel Hermann¹⁴, dowódca miasta Piotrkowa kpt. Szczęsny Ruciński i komendant Powiatowej Komendy Uzuppełnień por. Marian Hudec (późniejszy wiceprezydent Piotrkowa¹⁵) wraz z gronem oficerów. Licznie reprezentowani byli przedstawiciele władz miasta, sądu i różnych miejscowych instytucji.

O godzinie 12 w południe orkiestra teatralna pod batutą Kagana odegrała hymn narodowy, po czym ppłk Hermann dokonał uroczystego odsłonięcia popiersia Jana Kilińskiego, umieszczonego w niszy po lewej stronie od wejścia na salę. Owo naturalnej wielkości popiersie z brązu powstało w warszawskiej pracowni Czesława Makowskiego. Zostało umieszczone na kolumnie w stylu doryckim, wykonanej z kararyjskiego i czerwonego marmuru. Spód cokołu wieńczył orzeł w locie. Znalazł się na nim także napis: *Janowi Kilińskiemu w setną rocznicę zgonu – rzemieślnicy piotrkowscy*.

Po odsłonięciu popiersia ppłk Emanuel Hermann wygłosił krótkie przemówienie, w którym złożył wyrazy czci i hołdu dla bohatera narodowego, uznając go za *przykład i wzór poświęcenia i dla dzisiejszych polskich sił zbrojnych*. Ceremonii poświęcenia popiersia dokonał ks. kanonik Włodzimierz Jasiński. Następnie stosowne przemówienie wygłosił prokurator Kazimierz Rudnicki (wcześniejszy prezydent Piotrkowa¹⁶).

Podniosłą uroczystość patriotyczną zakończył występ orkiestry. Po południu i wieczorem odbyły się w sali Resursy Rzemieślniczej przedstawienia sztuki „Kiliński” Michała Bałuckiego¹⁷. Dramat ten,

---

¹⁴ Objął on dowództwo pułku dwa tygodnie wcześniej – 14 stycznia 1919 r.; W. Jarno, *Garnizon piotrkowski w pierwszych latach II Rzeczypospolitej (1918–1921)*, „Piotrkowskie Zeszyty Historyczne” 2001, t. 3, s. 102–103.

¹⁵ B. Wachowska, *Życie polityczne w latach 1918–1939*, [w:] *Dzieje Piotrkowa Trybunalskiego*, red. B. Baranowski, Łódź 1989, s. 459.

¹⁶ K. Rudnicki został wybrany prezydentem Piotrkowa przez Radę Miejską ukonstytuowaną 4 stycznia 1917 r., 7 lutego tegoż roku wybór ten zatwierdził generał-gubernator lubelski. Od 1 września 1917 r. Rudnicki był prokuratorem w Piotrkowie; W. Barcikowski, *Przedmowa*, [w:] K. Rudnicki, *Wspomnienia prokuratora*, Warszawa 1957, s. 8; B. Wachowska, *Życie społeczno-polityczne i kulturalne w latach pierwszej wojny światowej*, [w:] *Dzieje...*, s. 368.

¹⁷ *Hołd Janowi Kilińskiemu*, „Dziennik Narodowy”, nr 23, 29.01.1919, s. 3.

przy niesłabnącym powodzeniu, wystawiano w Piotrkowie zresztą jeszcze przez kilka dni¹⁸. Zainteresowaniu sztuką sprzyjały także niezbyt wygórowane ceny biletów, zaczynające się od 1 korony, co stanowiło równowartość kosztu wysłania czterech listów¹⁹.

Stulecie śmierci Kilińskiego czczono także w szkołach. Wspólne nabożeństwo dla Państwowego Seminarium Nauczycielskiego wraz ze szkołą wzorową i II gimnazjum odprawili w kościele pw. Matki Bożej Śnieżnej²⁰ prefekci obu szkół – ks. dr M. Lewandowicz i ks. W. Wojciechowski. W czasie nabożeństwa śpiewał chór seminaryjny. Po mszy kazanie do zgromadzonej młodzieży wygłosił prefekt seminarium ks. Lewandowicz²¹.

*

W Radomsku uroczystości rocznicowe odbyły się w niedzielę 2 lutego 1919 r. Rozpoczęło je o godzinie 9 rano nabożeństwo w kościele farnym pw. św. Lamberta. Wzięli w nim udział przedstawiciele Wojska Polskiego, władz administracyjnych, cechów, straży pożarnej, kolejarzy i młodzieży szkolnej. Kazanie wygłosił ks. prefekt Bilski, przedstawiając postać bohatera i ówczesne dzieje Polski. Następnie z kościoła wyruszył pochód na miejsce wmurowania tablicy pamiątkowej przy kościele franciszkańskim. Odsłonięcia tablicy dokonał przedstawiciel wojska w obecności prezydenta miasta, duchowieństwa i zgromadzonych mieszkańców miasta. Po odegraniu hymnu narodowego i salwie honorowej przemówienia wygłosili: prezydent Paciorkowski²², przedstawiciel rzemieślników Jan Szwedowski

---

¹⁸ [Reklama Teatru Polskiego Henryka Czarneckiego], „Dziennik Narodowy”, nr 25, 31.01.1919, s. 3.

¹⁹ Według obowiązującej od 6 grudnia 1918 r. taryfy pocztowej list zwykły zamiejscowy wagi do 20 g kosztował 25 halerzy; *Katalog specjalizowany znaków pocztowych ziem polskich*, cz. 1, opr. C. Danowski i in., Warszawa 1989, s. 223.

²⁰ Zarówno wówczas, jak i obecnie, kościół powszechnie nazywany jest kościołem Panien Dominikanek – na pamiątkę mniszek dominikańskich, wypędzonych w 1869 r. przez carskiego zaborcę ze zlikwidowanego klasztoru; zob. np. P. Stefaniak, *Dzieje klasztoru mniszek dominikańskich w Piotrkowie Trybunalskim*, Piotrków Trybunalski 2009, s. 5, 8, 206, 207.

²¹ *Z miasta. Obchód Kilińskiego w szkołach*, „Dziennik Narodowy”, nr 23, 29.01.1919, s. 3.

²² Nie jest pewne, jaką funkcję pełnił wzmiankowany Paciorkowski. W literaturze przedmiotu brak wzmianki na jego temat; w styczniu 1919 r. burmistrzem (a nie

i przedstawiciel robotników A. Malasiewicz. Uroczystość zakończono odśpiewaniem *Roty* Marii Konopnickiej.

Radomsko również przyozdobiono flagami narodowymi, zwracały uwagę balkony ratusza i Resursy Rzemieślniczej udekorowane przez miejscową firmę Stefana Wolniaka. W mieście rozdawano specjalnie wydane broszury. Od godziny 9 do 13 sprzedawano na ulicach znaczek z portretem Kilińskiego, kwestując w ten sposób na fundusz stypendialny jego imienia.

W poniedziałek 3 lutego odbyły się dwa przedstawienia sztuki „Kiliński” Michała Bałuckiego w wykonaniu Teatru Polskiego Henryka Czarneckiego z Piotrkowa. Podobnie jak w Piotrkowie, sala wypełniona była widzami²³.

*

Pamięć o obchodach ku czci Kilińskiego, zorganizowanych w pierwszych miesiącach niepodległości, nie wygasła w Piotrkowie. Salę, w której znalazło się popiersie patrona polskich rzemieślników, zaczęto odtąd nazywać Salą Kilińskiego. Nazwy tej powszechnie używano jeszcze po drugiej wojnie światowej. Dla popiersia przyszły jednak gorsze czasy. W 1954 r. Resursa Rzemieślnicza została odebrana piotrkowskim rzemieślnikom, budynek stał się najpierw Powiatowym, a następnie Wojewódzkim Domem Kultury i dla Kilińskiego nie było w nim już miejsca. Usunięto napis, widniejący na cokole od 1919 r. Przedstawiciele cechu postanowili zadbać o swego patrona i znaleźli mu nowe lokum. W 1988 r. popiersie przeniesiono do nowej siedziby Cechu Rzemiosł Różnych przy ul. Wojska Polskiego 60. Dziś odnowione popiersie, wraz ze stosownym podpisem, choć z błędną datą śmierci bohatera²⁴, zdobi salę konferencyjną domu Cechu Rzemiosł Różnych, noszącą właśnie imię Jana Kilińskiego²⁵.

Tablica pamiątkowa w Radomsku została zniszczona przez hitlerowskiego okupanta. W 1946 r. radomszczańscy rzemieślnicy ufun-

---

prezydentem) Radomska był L. Warwasiński; S. Sankowski, *Z dziejów miasta Radomska (do 1939 r.)*, Radomsko 1995, s. 34.

²³ *Z Radomska. Obchód Kilińskiego w Radomsku*, „Dziennik Narodowy”, nr 31, 07.02.1919, s. 3.

²⁴ Napis obecnie brzmi: *Jan Kiliński szewc – pułkownik 1760–1816 [sic!] Bóg – Honor – Ojczyzna 3 maja 1988*.

²⁵ Agawa [A. Warchulińska], *W hołdzie Kilińskiemu*, „Tydzień Trybunalski” 2009, nr 9, s. 15.

dowali nową, zaznaczając: *Bohaterowi narodowemu tablicę pamiątkową w zamian za zniszczoną przez barbarzyńców germańskich w 1942 r. – odśłania powtórnie Cech Szewców i Cholewkarzy w Radomsku. 24.VI.1946*²⁶.

---

²⁶ http://commons.wikimedia.org/wiki/File:J_Kilinski_zRadomska.jpg.